

Az OSZK új főigazgatója ... (interjú)

Az OSZK új főigazgatója tavaly márciusban lépett hivatalba, azóta felgyorsultak a digitalizációs folyamatok a nemzeti könyvtárban. Erről, és az augusztus elején nyíló, Babits Mihály és Török Sophie több mint 6600 dokumentumból álló levelezését feldolgozó adatbázisról is kérdeztük Rózsa Dávidot.

Mit gondol arról, negyven–ötven év múlva mit tud majd felmutatni a nemzeti könyvtár a mostani világunkból?



Nincs tökéletesen megnyugtató válaszunk erre. Elég, ha arra gondolunk, hogy a publikus anyagok óriási hányada ma már eleve az interneten születik és terjed. A webarchívumok – mint a miénk is – ezeknek csak töredékét aratják és őrzik; a beágyazott videók vagy az interaktív grafikonok még a jelenlegi technológiai szinten se számíthatnak hosszú élettartamra. S mi lesz vajon a levelezésekkel?

A Babits házaspár analóg leveleit digitalizáljuk és Babits halálának nyolcvanadik évfordulója alkalmából adatbázisba rendezzük, de kétséges, hogy az utókorra maradnak-e a jövő klasszikusainak leve-

lezőrendszerek vagy egyéb platformok mélyén rejtőző üzenetváltásai.

S ez csupán egyetlen példa a sok közül, ami miatt erősen elképzelhető, hogy kulturális emlékezetünk csorbulni fog a következő évtizedekben. A művek velünk maradnak, de keletkezéstörténetük, és minden, ami a kézbe fogható alkotás mögött van, homályba veszhet.

Copia adatbázis

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött Babits-hagyaték a 20. századi magyar irodalom legnagyobb kompakt gyűjteménye, amely nem kizárólag az irodalmi művek kéziratait őrizte meg, hanem a költő feleségének, Török Sophie-nak köszönhetően egyedülálló fényképanyagot is, amely sokkal mélyebben mutatja meg kettőjük közös életét és a körülöttük szerveződő irodalmi és művészi közeget, mint az irodalom körében megszokott protokolláris felvételek, emellett pedig egy páratlan nagyságú, közel 6700 darabot számláló levelezés járul hozzá a hagyaték megkerülhetetlen irodalomtörténeti értékéhez.

A költő életművének publikálásában és feldolgozásában a magyar irodalomtudomány az utóbbi évtizedekben nagyon jelentős eredményeket ért el. Arányaiban azonban a fennmaradt Babits-levelek nagyobbik hányada tekinthető még mindig publikálatlannak, a Török Sophie-levelek pedig csaknem teljes egészükben azok.

Az új Babits-adatbázis több ütemben valósul meg. Először a levélhagyaték teljes körű feldolgozására és a közkinckörbe tartozó közel 2500 dokumentum online közreadására vállalkozik.

A pandémia, ha el is múlik majd egyszer, a kultúrafogyasztásunkat átalakította és az online platformokra terelte. Hogyan látja ezt?

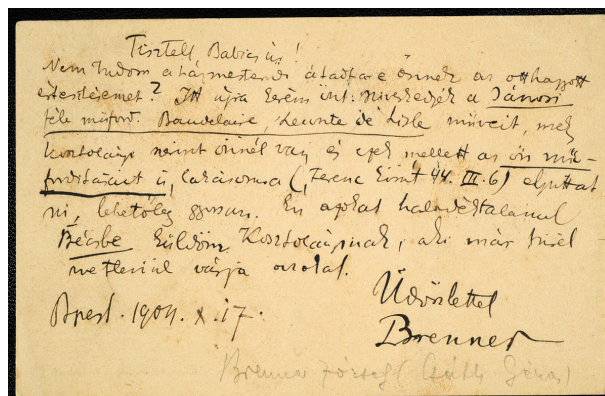
Úgy látom, hogy a jövő a hagyományos, eleven, a közvetlen tudáscserén alapuló könyvtári-közöségi élet, valamint az online lét sajátos hibridje lesz. A könyvtár nem pusztán valamiféle gyűjtemény vagy gyűjteményrészek tárolóhelye; a könyvtár fogalma nem pusztán annyit jelent, hogy sok-sok polcon, vasszekrényben könyveket, folyóiratokat meg egyéb dokumentumokat őrzünk. Egy igazi könyvtárban a rendezett és rendszerezett gyűjtemény mellett mindig ott van a könyvtáros – és mindig ott van az olvasó is. Ha a háromból bármelyik hiányzik, akkor nincs könyvtár. Azért létezik együtt ez a három évezredek óta, mert az emberek természetes igénye, hogy eszmét, tudást cseréljenek egymással. A könyvekbe fogalt kultúra akkor tud megelevenedni, ha az élő diskurzus részévé válik, és ennek elengedhetetlen feltétele a személyesség.

Akármilyen high tech irányba mozdulunk is el digitális tartalomszolgáltatások terén, a szóbeliség – s így a személyes könyvtári jelenlét – mindig az eleven kulturális élet része marad.

Ezért a digitalizálásra nem valami szükséges rosszként vagy a közgyűjteményi rendszer felforgatójaként tekintek – éppen ellenkezőleg. Olyan eszközhöz tartom, amellyel azokhoz is eljuthatunk, akik egyébként nem tudnak személyesen ellátogatni hozzánk. Javaink digitalizálása nélkülözhetetlen eszköz a magyar kulturális identitás megőrzéséhez és erősítéséhez.

Hogyan tekint vissza a pandémia és a kényszerű leállás időszakára? Hiszen éppen, hogy munkába állt főigazgatóként, máris be kellett zárnia a könyvtárat.

Már az első évben jóval több szolgáltatást sikerült elindítanunk, mint amire számítottam. A nemzeti könyvtár számára a digitális tartalomszolgáltatás stratégiai terület, amit már az intézményvezetői pályázatomban is nyilvánvalóvá tettem, még a járvány előtt.



Csáth Géza levele Babits Mihályhoz – Budapest, 1904. október 17. (Fotó/Forrás: OSZK)

A pandémia tehát közvetlenül nem oka annak, hogy ennyi mindent fejlesztettünk, de ahogy a kulturális életben és a közgyűjteményi területen általában, úgy nálunk is felgyorsította nemcsak a digitalizálási, de a digitalizációs folyamatokat is.

Ennek lett az eredménye, hogy tavaly június 4-ével, a századik Trianon-évfordulóval kezdődően nagyon fontos és izgalmas tartalommal tudtunk előállni.

Köztük található például a Fotótér, a Hangtár, a Plakáttár, vagy a Földabrosz nevű térképtár elindulása is.

Régóta érett, hogy a már digitalizált anyagokból végre hozzáférhető szolgáltatás váljon, s az én vezetői elképzeléseimben is fontos szerepet kapott az OSZK rendszeres digitális tartalomszolgáltatási tevékenysége. A kettő találkozásából születtek meg ezek az online tartalomszolgáltatások, méghozzá viszonylag rövid idő alatt.

Tavaly a nemzeti összetartozás napja alkalmából a **Fotótér** szolgáltatással jelentkeztünk először, amely első világháborús, közkincsjellegű fényképeket, illetve még jogvédett, de szabadon hozzáférhető művészképeket tartalmaz a múlt század '30-as, '40-es évek Erdélyéről. Ezt követte a **Földabrosz** nevű szolgáltatás az alapító atyánk, Széchényi Ferenc gróf térképgyűjteményéből származó, majdnem ezer térkép közreadásával. Október 23-a alkalmából a forradalom és szabadságharc szöveges plakátjaival és rölapjaival indítottuk el **Plakáttárunkat**,

amelybe még az idén újabb izgalmas anyagok kerülnek be. Ezt követte a **Régi Ritka** elnevezésű metszetgyűjtemény, amely az OSZK egyik nagy adományozójának, Apponyi Sándor grófnak a metszetgyűjteményét teszi közzé. Hasznos forrásokat nyújt a korai magyar és egyetemes történelmi tudásunk elmélyítéséhez.

Idén január 22-ére készült el eddigi legkomplexebb szolgáltatásunk, a **Hangtár**, amely az OSZK több mint hetvenezer darabot számláló gramofonlemez-gyűjteményéből ad közre jókora válogatást. Valamikor ezek kötelesepéldányait is gyűjtötte a könyvtár, de 1956-ban megsemmisült a gyűjtemény. Az utóbbi évtizedek tudatos beszerzési politikájának köszönhetően mára sikerült három nagyobb és több kisebb hagyaték felvásárlásával lényegében újratemetni az egykori kollekciónak. Magyarországon 1963-ig forgalmaztak gramofonlemezeket, így tehát ez az állomány a század első hatvan évének szórakoztató és klasszikus zenei, valamint prózai (kabaré-, vers- és mese-) felvételeit őrzi az utókornak.

Rendkívül változatos zenei anyagról beszélünk, beleértve a magyar nóták, a jazzkorszak, a különböző tánczenék, a népzenei anyagok és a katonaindulók felvételeit. Blaha Lujzától Svéd Sándorig a magyar énekesek és színművészek klasszikusainak sora szólal meg ezeken a felvételeken.

Ezt a szolgáltatást is folyamatosan fejlesztjük; a szeptemberben Budapesten megrendezendő Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus tiszteletére például közzétesszük az 1938-as, szintén hazai rendezésű **világkongresszus hanganyagát**.

A világon bárhol elérhetőek a tartalmaik? Nem alkalmazzák a mostanában oly divatos geoblocking technológiát?

Ezek a tartalmak a világ bármely pontján elérhetőek és szabadon hozzáférhetőek; hogy a gramofonfelvételeknél maradjunk, ezeket a Kárpát-medencében és a diaszpórában ugyanúgy, ugyanolyan minőségben meg lehet hallgatni, mint Magyarországon. Az általunk őrzött kulturális kincsek egyértelműen közjavak, ezért minden nemzettársunkhoz el kell juttatnunk őket.



Eresz alatt fészkel a fecske...Blaha Lujza 1910 körül, az Első Magyar Hanglemezgyár kiadásában megjelent népdalfelvételei. (Fotó/Forrás: OSZK)



Látogatók A Corvina könyvtár budai műhelye c. kiállításon (Fotó/Forrás: OSZK)

Egy korvinát, egy hagyatékban őrzött kéziratot, egy gramofonfelvételt mindenkinek – diáknak, oktatónak, kutatónak, érdeklődőnek – joga van megismerni és élvezni – éljen akár a határokon belül vagy kívül.

Akárhogy is nézzük, az OSZK évi néhány ezer beiratkozott olvasója a megszólítani kívánt közösségnek fontos, de létszámát tekintve kicsi része. Még ha egy-egy nagyobb kiállításnak – mint amilyen a 2018–2019-ben megvalósult *A Corvina könyvtár budai műhelye* című tárlat volt – lehet akár nagyszárral nagyobb látogatói bázisa, azért a „célközösségünkhöz” mégis az online téren át vezet az út.

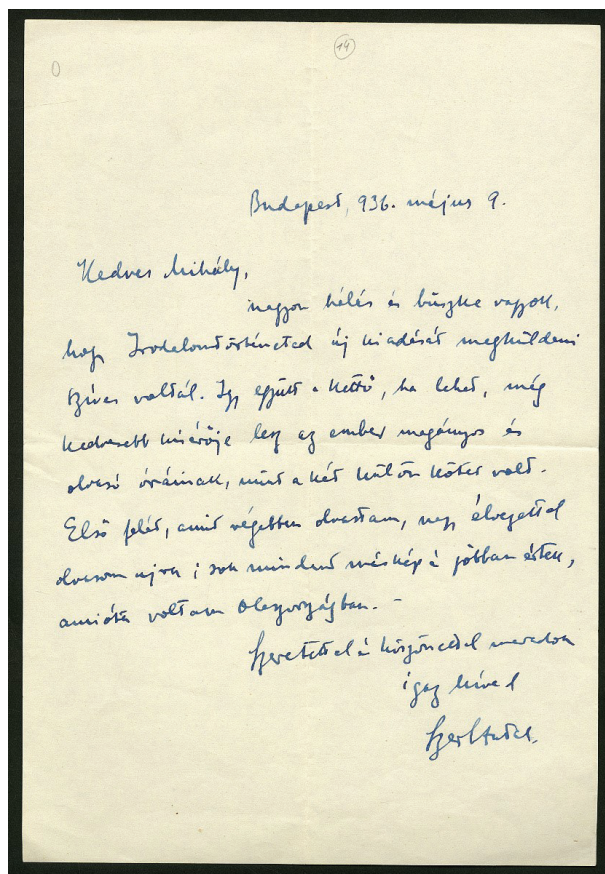
A tartalomszolgáltatással kapcsolatban kiemelt jelentőségű kérdés a szerzői jogok kezelése.

Dokumentumtípusonként eltérő, hogy van-e közös jogkezelő, és ha igen, milyen feltételeket szab a pub-

likáláshoz, ezért más és más licencekkel látjuk el tartalmainkat. A **Fotótér** esetében az adatbázison belül is komoly eltérések vannak, hiszen különbözik a közkeletű és a művészfotók szerzői jogi helyzete. Az első világháborús képekkel gyakorlatilag mindenki azt csinálja, amit akar; a forrás megjelölésével bármire szabadon felhasználhatja, akár kereskedelmi célra is. Nagyon más a helyzet egy szerzői jogvédelem alatt álló fotó esetében; ennek további felhasználására a közös jogkezelő, a Hungart adhat engedélyt. A zenei felvételek jelentik a legösszetettebb problémát, mivel egyaránt vizsgálандó a kiadó, a szerző és az előadó jogosultsága. Ezért a **Hangtárunk** felvételeit letölteni nem, de meghallgatni minden további nélkül lehet. A könyvek esetében megint teljesen más a szerzői jogi szabályozás. Nagyon sok energiát fektettünk-fektetünk ezeknek a kérdéseknek az alapos tisztázásába annak érdekében, hogy jogszerűen tudjuk szolgáltatni távolról elérhető gyűjteményeinket.

Milyen eléréssel rendelkeznek, mit mutatnak a keresési adatok?

Az adatok azt mutatják, hogy a járványhelyzet és a bezártság, valamint az élő kulturális élet visszatorzulása elemi erejű kultúrsumjat szabadított fel. Az OSZK esetében ez konkrétan azt jelenti, hogy nemcsak a **Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)**, hanem teljes online portfóliónk forgalma több mint harminc százalékkal nőtt 2020-ban 2019-hez képest. Egyedi felhasználóink száma havonta nagyjából félmillió körül alakult, sőt az első járványhullám felfutásakor, a tavaly tavaszi hónapokban a 700 ezret is meghaladta. Felületeink összkattintottsága egy-egy hónapban jellemzően meghaladta a két-, illetve a koronavírus-járvány első hónapjában a hárommilliót is. Elképesztően sokan látogattak minket, miközben folyamatosan bővítettük a MEK-et, ahová pont tavaly tavasszal került fel a húszezredik kötet, és mára már több mint huszonegyezer címnél járunk. Az év végéig a MEK folyóiratos testvérebe, az **Elektronikus Periodika Archívumba (EPA)** is több mint huszonnégyezer cikket töltöttek fel a kollégák.



Szerb Antal levele Babits Mihályhoz – Budapest, 1936. május 9. (Fotó/Forrás: OSZK)

Egyik kulcskifejezésük a digitális tömegtermelés. Mit értenek ezen?

Digitális boomot várok (és igyekszem elősegíteni) a következő években. A nemzeti könyvtárnak ott kell lennie a digitalizálás élmezőnyében.

Az elmúlt években végbement nagy infrastruktúrális fejlesztéseknek köszönhetően az OSZK-ban kiépült egy – Közép-Európában páratlan, de európai viszonylatban is ritkaságszámba menő – digitális központ.

Eljutottunk odáig, hogy megvan az infrastruktúra és a szoftveres háttér ahhoz, hogy már nem kizárólag manufaktúrális módszerekkel tudunk digitalizálni. (Természetesen a különleges eljárást igénylő dokumentumokat, például a kódexeket továbbra is csak nagyon óvatosan lehet feldolgozni.) Képessé váltunk arra, hogy milliószámra digitalizáljuk a tartalmakat – és immár nemcsak a közkeletű célozzuk meg, hanem a kereskedelmi forgalomban

már nem kapható, de a szerzői jog által még védett műveket is. Természetesen ezek elérhetővé tétele speciális eljárásokat igényel.

Mit lehet tudni a könyvtár költözéséről?

Egy új épület könyvtárszakmailag indokolt mérete, funkciói, elrendezése kapcsán komoly előkészítő gondolkodás és munka folyt-folyik az intézményben. Amint eljön az idő, hozzá tudjuk tenni a fejlesztéshez a magunk részét.

Mindeközben Piliscsabán már épül leendő archivális raktárunk. Ahogyan a neve is mutatja, ide az OSZK megőrzési példányai kerülnek majd, amelyeket a szakzsargon vaspéldányoknak nevez, és amelyeket nem adhatunk a felhasználók kezébe, hanem érintetlenül, tökéletes épségben kell őriznünk, amíg világ a világ. (Ezért kapunk két – illetve 2021 januárjától digitalizálási célból három – kötelepéldányt a kiadóktól. A mindenkori első kötelepéldánysor az, amelyet az olvasóteremben forgalmazhatunk.) Mindezeknek megfelelően

ez nem egyszerű raktár lesz, hanem a makoveczi életműhöz is illeszkedő, különleges minőségű és kialakítású épület: a magyar írásbeliség szentélye, nyomtatott könyvkultúránk trezorja.

Az ütemterv szerint 2021–2022 folyamán készül el; megtervezéséhez, kialakításához a szakemberek kikérték a könyvtáros kollégák véleményét is. Körülbelül nyolcvanezer polcfolyóméter, azaz nyolcvan kilométernyi polcrendszer áll majd rendelkezésre, amelyen a teljes archivális dokumentumállományunk elfér. Így lehetővé válik, hogy felszámoljuk több külső raktárunkat.

Rózsa Dávid

Könyvtáros, bibliográfus, statisztika-történész, 2020 márciusa óta az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója és a Magyar Statisztikai Társaság elnöke. Korábban a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár főigazgatója volt, Fényes Elek-díjas.

Forrás: <https://fidelio.hu/konyv/digitalis-boomot-varok-beszelgetes-rozsa-daviddal-az-orzagos-szechenyi-konyvtar-foigazgatojaval-164884.html>

Válogatta: Berke Barnabásné